

הקרן למניעת זיהום בים עשתה
הכל – חוץ מלמנע זיהום בים
שוקי שדה 34

ניקוי החופים והנזקים שנרמה הזפת. "לא היו אמצעים טכנולוגיים שיכלו להתירע מפני האסון" ג'ורג'ס ג'אק גוץ

הזיהום שהציף את המאבק על הכסף

במשרד להגנת הסביבה פועלת קרן שבה יותר מ-100 מיליון שקל המיועדים לניקיון הים במקרה של זיהום. אז מדוע המשרד לא מיהר להוציא את הכסף, בזמן שאלפי מתנדבים הסתערו בשבוע האחרון על החופים במטרה לנקות את הזפת? בכיר במשרד: "מתווכחים אתי עכשיו על 100 מיליון שקל מסכנים. מה עם המיליארדים שיש באסדות הגז?" שוקי שדה

צב 45 מיליון השקלים לטיפול באירוע, נכתב שהי שדה גמליאל תגיש בתוך 30 יום תוכנית חוק בנושא מוכנת ותגובה לאירוע זיהום ים. "החקיקה היתה מגרידה את תקצוב הקרן", אומרת ע"ד תמי גנות מארגון ארם טבע ורין. "בסופו של דבר, הקרן היא כלי שמטרתו לוודא שלא יהיה מצב שקורה זיהום ושאינו מי שיתפס בו".

מי שמוציאה לפועל את הכספים של הקרן למי ניעת זיהום ים היא היחידה הימית במשרד להגנת הסביבה. כ-80% מפעילות היחידה הימית ממומנת על ידי הקרן למניעת זיהום ים. זאת, אף שהיחידה הזו מטפלת לא רק בזיהום ים או בניקוי החופים, כך למשל, היחידה מטפלת גם בבנייה בלתי חוקית על חופים או בכניעת של נסיגת ויול, שנגרמת בעקבות בנייה בחוף. לאורך השנים מושמעת כי קורת כלפי הקרן על כך שהיא מממנת את שכרם של 21 מתוך 35 עובדי היחידה – הוצאה קבועה של 6.5 מיליון שקל בשנה. "זה רבר הווי", אומר גורם

את הציוד המתאים כדי לפעול מבעוד מועד במטרה לצמצם את הנזק והפגת לחץ".

נראה שאחד הדברים שעומדים בעוכרי המשרד להגנת הסביבה והקרן הוא היעדר חקיקה ליישום תוכנית לאומית למוכנות ותגובה לאירועי זיהום ים בשמן (תלמ"ת). הממשלה הטילה על המשרד להגנת הסביבה להכין תוכנית כזאת כבר באפריל 1998, אולם רק כעשור לאחר מכן, ביוני 2008, היא אומצה בהחלטת ממשלה שבה נכתב, בין היתר, כי על המי שרד להגנת הסביבה לדרג לעגן את התלמ"ת בחוק. בדר"ח מבקר מרינה מ-2013 נמתחה ביקורת על כך שבמשך חמש שנים התלמ"ת לא עוגנה בחקיקה, דבר שפוגע ביכולת של המשרד להגנת הסביבה לחייב את כל הנוגעים בדבר שעמם הוא משתף פעולה – כמו משרדי ממשלה, רשויות מקומיות וגופים נוספים – לפעול בהתאם לנחיותיו.

כיום, 13 שנה מאז אותה החלטת ממשלה, החוק עדיין לא נחקק. בהודעת הממשלה מהשבוע על תקי

בשנים האחרונות המקורות הכספיים למימון הקרן הולכים ומידלדלים. הסיבה לכך היא שהשפר"ן – מכון טיהור השפכים של גוש דן, שהיה אחד המזהמים הגדולים במדינה בעשור הקודם – הפסיק להורים שפכים לים, ולכן גם הפסיק לשלם היטלים בהתאם. כך למשל, ב-2015 הכנסת הקרן היו 30 מיליון שקל, לעומת 8.5 מיליון שקל בלבד ב-2019. לאורך השנים, ובלי קשר למחלוקת הנוכחית בנוגע למימון מבצע הניקיון, נראה שהמשרד להגנת הסביבה לא ניצל את כספי הקרן להצטיידות מתאימה.

"הכסף הולך לרברים השוכים, כמו ניקוי חופים, אבל היעדר המסרד הוא קורס כל ניקוי הים מספי כים שמתקדם בתעשייה ומניעת זיהום חמור, ולזה אין מספיק ציוד, כמו סוגים שצפים על המים או ספינות", אומרת מאיה יעקובס, מנכ"לית עמותת צולול, שהיתה בעבר מסיקה בריוני הקרן. היא אומרת כי "ראינו באירוע הזה שלא היו אמצעים טכנולוגיים שיכלו להתירע מפני האסון, וגם אם היו – לא היה

תמונת קודעות הלב של צבי ים מבוסי זפת המריצו בשבת האחרונה אלפי אורחים למי בצבעי ניקיון ספונטניים בחופים. זאת, לאחר שספינה שזוהתה עריין לא ידועה השליכה בלב ים מטען של נפט גולמי שנסחף לחופי ישראל בחסות הרוחות החזקות בסופה שאירעה בשבוע שעבר. המתנדבים אספו גושי זפת לשיקוף אשפה בתקי זה שהחופים יחודי לאטלנט לקרמיתם. מי שסייעו היו הרשויות המקומיות שסיפקו למתנדבים שקיות, כפפות גומי ובמקומות מסוימים גם מגרפות. "היו מקרים שבהם בעלי המגרפות ברשות מקומיות הלב להגות עם כרטיס אשראי פרטי כי היה צריך לקנות ציוד במהירות ופשוט לא היה", אומר מקורב למרד של השלטון המקומי. "הם שילמו מתוך הגנה שארצי זה יהיה מי שיהווה להם את הכסף, המענה הראשוני של המשרד הזה נפל על הרשויות המקומיות – בעוד המוכנות הברורה כאן היא המשרד להגנת הסביבה". ואנכם, במשרד להגנת הסביבה קיימת קרן ייעודית, הקרן למניעת זיהום ים, שמטרתה היא ניקוי הים לאחר אירועי זיהום. למשרד זה, המשרד להגנת הסביבה לא מודר להוציא כספים מקופת הקרן לטובת מבצע הניקיון. ביום ראשון שלוח ראשי מרכז השלטון המקומי נכתב לגמילה גמליאל, השרה להגנת הסביבה, בדרישה לתקצוב של מבצע הניקיון. למחרת הם שלחו מכתב נוסף, והפעם מינעו אותו גם לראש הממשלה, בניטו נתניהו, ולשר האוצר, ישראל כ"ץ. לפי חצי רבות, ניקיון של כל 1 ק"מ של חוף עולה 250 אלף שקל, ובכך הכל כ-60 מיליון שקל.

"אננו, ראשי הרשויות המקומיות, עושים מאמצים עילאיים לטפל בחופים ולנקותם במהירות האפשרית ובעזרת מתנדבים וכוחות מקומיים – שאינם יכולים לתת מענה שלם בהיעדר מעורבות כספית ומפעולות של ממשלת ישראל", נכתב האלם, אף שכבר ביום ראשון הוגשה הצעת מולטימדיה לממשלה בנוגע לתקצוב מבצע הניקיון, הידיונים על הנושא נמשכו בין משרדי הממשלה בימים שני ושלישי, רק ביום שלישי אחד הצדדים יצאה הודעה המבשרת על הקצאה של 45 מיליון שקל לטיפול בזיהום שנגרם, סכום שיעבור דרך הקרן למניעת זיהום ים. כמו כן, נוסף כי יתקיים דיון על 25 מיליון שקל נוספים שיוענקו לקרן למקרה של אירוע זיהום גדול כעתיד. תקציב הקרן ב-2019 היה 126 מיליון שקל, ואחרי תשלומים ותחייבויות נותרה לה יתרת תקציב לא מוחיית של 82 מיליון שקל. כיום יש תקופת הקרן עודף תקציבי של 95 מיליון שקל. "מיד לאחר שגילו על הזיהום כבר אפשר היה לקחת כסף מקופת הקרן לצורך ניקיון החופים, בלי כל צורך בהצבעה מיוחדת בממשלה", אומר מקור במשרד האוצר המכיר את הקרן. "אבל, בהחלטתם של אירוע גדול כזה, זה כבר נהנה לטובת להגנת הסביבה לבקש עוד עשרות מיליוני שקלים עבור תקציבים ותקנים. הם מנסים לעשות טיפול על האירוע הזה. עם כל הכבוד, הייעוד של הקרן הזה הוא בריון טיפול במצבים כאלה".

"אין מספיק ציוד לטיפול באסון"

הקרן למניעת זיהום ים היא אותה משלוש קרנות הפועלות במשרד להגנת הסביבה, שלטלן יש תקציב סמיועוד למטרות ספציפיות. הקרנות הנוספות הן קרן הניקיון והקרן למנע בעלי החיים. קרן נוספת, הקרן לשיקום מחצבות, מפעלת תחת משרד האנרגיה. המשותף לכל הקרנות האלה הוא שהתקציב שלהן – המבוסס על הכנסות מסכפי אגרות, היטלים או קני סוף – מיועד למטרות ספציפיות ולא לפעולות שיטתיות של המשרד הממשלתי. הקרן הגדולה ביותר היא קרן הניקיון, שכמופתת קרוב ל-3 מיליארד שקל, נבחר לסיף ב-2019, שמקורם בעיקר בחיטלי המגנט ספולת של רשויות מקומיות. ראשי השלטון המקומי, במכתבם, הצביעו גם על קרן זו, לצד הקרן למניעת זיהום ים, כמקור תקציבי אפשרי למימון מבצע ניקיון החופים. הקרן למניעת זיהום ים מיס הקמה ב-1979, כעשור לפני הקמת המשרד להגנת הסביבה. הנהלת הקרן מונה שבעה חברים מגופים ממשלתיים וציבוריים שונים, ובראשה עומד מנכ"ל המשרד להגנת הסביבה – תפקיד שנושא כיום רוד יחלומי. מטרתה, לפי המשרד להגנת הסביבה, היא "לרכז אמצעים כספיים ללחימה בזיהום ים, למניעת זיהום מי ים וחופים ולטיפול בניקוי חופים ובפיקוח עליהם". מדי שנה מצטרפים כקצו כספים ערופים שלא נעשה בהם שימוש.

הקרן למניעת זיהום ים

הקמה: 1979

יו"ר הקרן: דוד יהלומי, מנכ"ל המשרד להגנת הסביבה
מטרת הקרן: לרכז מאמצים כספיים ללחימה בזיהום מי ים,
למנוע זיהום מי ים וחופים, ולסייע בניקוי חופים ובפיקוח עליהם
מקור הכנסות: אגרות, היטלים וקנסות מגופים שונים

95 מיליון שקל

8.5 מיליון שקל

126 מיליון שקל

עודף תקציב, נכון להיום

הכנסות ב-2019

תקציב ל-2019

מקור: ד"ח חתום הקרן

מיקי חיימוביץ' אמרה לנציגי האוצר בישיבה בכנסת בנובמבר: "אתם רואים רק את הגרוש במה שעכשיו קורה בקופה הקטנה. אתם לא מבינים שהעלות, אם חס וחלילה יהיה זיהום משמעותי בים, כל התקציב של מדינת ישראל לא יוכל לענות על הנוק לזרות שייגרם... כיום אתם חוסכים, ומחר הילדים שלנו עלולים לא להיכנס לים במשך 20 שנה"

עמיר, מנגד, רוחה את סענת האוצר. "ביקשנו ממשרד האוצר מימון של 22 תקנים וב-2019 אישרו לנו רק 8", הוא אומר, "אבל גם זה לא הגיע כי לא אושר תקציב מדינת מאו". לדבריו, בשל מחסור בתקנים גם לא נעשה במשך השנים רכש ציוד משמעותי יותר. "לדוגמה, יש לנו ספינה אחת באילת, אם אני אקנה עוד ספינה כזו, צריך מבינה צוות קבוע של עשרה עובדים. אין טעם לרכוש ספינה אם אין לי אף להפעיל אותה בשוטף. משרד האוצר לא נתן לנו גרוש, חוץ מ-22 מיליון שקל ב-2015. מתווכחים איתי עכשיו על 100 מיליון שקל מסכמים מה עם המיליארדים שיש באסדות הגז איפה התמלוגים מהם? אני ואנשי עושים את העבודה בשטח, לטובת הציבור ולא מקבלים תמיכה כספית מספקת".

"בזבוז של מיליונים"

לדבריו עו"ד אריה גייגר, ראש מחלקת איכות הסביבה והליטיגציה במשרד עורכי הדין עמית פולק מילרן, המייצג גופים המסלמים אגרות והיטלים לקרן, הקרן כלל לא אמורה לספק באירוע כמו זה שהתרחש בשיבוע שעבר. "הקרן למניעת זיהום ים מיועדת לטיפול שוטף באירועי זיהום ים וחופים בתחומי ישראל", הוא אומר, "היא לא מסוגלת לספק בכל אסור סביבתיים ולא נעשה לה. רדי גם לא הגיוני להקצב מראש קרן בשביל אירוע שקורה פעם ב-10-20 שנה. זה בזבוז של מיליונים. הקרן היא לא הימ"ח של המלחמה, היא מקסימום האסמנאות של יוזהרה סיבה לאירועים קטנים מפעם לפעם. משרד האוצר הוא זה שצריך לתת תקציב באירועים מסדר גודל כזה".

בתקופה שבה הוקמה הקרן למניעת זיהום ים, המיציאת בים התיכון הייתה כמעט לחלוטין. אסדות הגז תמרו ולחייבו לא היו קיימות אז, תנועת האנרגיה הייתה קטנה יותר ומתקני ההתפלה עוד לא היו בתכנון. התרבות כניזול לעירי הקרוב רק מחוקת את החשש לאירועי זיהום בים. חברת קצא"א, למשל, מתכננת להגביר מאוד את פעילותה, ולהעביר בעקבות הסכם השלום עם איחוד האמירויות כמות גדולה יותר של גזים דרך הצנור בין אילת, אשקלון ומשם לים התיכון – מהלך שמעורר ביקורת רבה בקרב הגופים הדיוקים, גם כשל החשש לזיהום גדול עשוי להווצר במקרה של תקלה. "בשנים האחרונות אנטנו עדים לכניסה של מיומים עסקיים רבים ומגוונים למרחב הימי, וזה מצריך ריגול טורטור, מקצועי ועילול כדי לשמור על משאב הים, שהוא ציבורי", אומרת עו"ד ציפי איסרביצ'יק, ראש מחלקת הגנת הסביבה, קליני טק ואגנריה נקיה במשרד עורכי הדין ליפא מאיר ושות', ומי שהייתה בעבר מנכ"לית ארם טבע ודין. "האירוע הנוכחי מחוק את הצורך בשינוי המבני שיש לעשות בקרן למניעת זיהום ים. כיום, הקרן לא נותנת מענה במישור התקציבי ובכלל הנוגע ליכולות מקצועיות. לכן, צריך להקים גוף מקצועי עם נציגות לכל הרגולטורים הרלוונטיים, שיוכל להיות בקשר עם ארגונים בינלאומיים מספקים קיום התרעות כוונן אמת. צריך להעביר סמכויות ממשרדי ממשלה אחידים לרשות חדשה, וכל הפעילות במרחב הימי צריכה להיות תחת הרשות החדשה הגוף הזה יחליף את הקרן למניעת זיהום ים ולא יהיה בה צורך".

נילי נמילאל: ניהול מחקר ישראל סלם

שאלו לחן כל קשר למניעת זיהום ים. היועץ המשפטי של הוועדה, עו"ד תומר רוזנר, אמר בדיון כי "פעולות שאינן קשורות בזיהום הים כגון שחיקת חול, בנייה בלתי חוקית בחופים – זה מבורר שהם עוסקים בהם, אבל ברור שהקרן לא יכולה לממן את הפעילות הזאת". דוגמה נוספת שעלתה בישיבה היא הסכמת הקרן, לבקשת משרד החקלאות, להקציב כספים לפיצויים עבור ריינים, שהפסיקו להשתמש בספינת דיג מיושנת בשם טכמות, בעקבות רפורמה של משרד החקלאות. הקרן הסכימה להקציב 4 מיליון שקל מתקציבה לצורך הפיצויים האלה, שמתוככם הוצאו כמעט 2 מיליון שקל. "אני נפעמת מרוחב הלב שלכם. אתה יודע מה התקציב של משרד החקלאות לעומת זה של המשרד להגנת הסביבה", שאלה בישיבה ח"כ מיקי חיימוביץ', יו"רית הוועדה, את עמיר. באותה הישיבה הביעו המשתתפים דאגה מכך שהקרן גידוענית מדי שנה, מה שמעורר חשש בנוגע לעתידה, בוודאי כשיש לה מחויבות שנית לתשלום משכורות.

חיימוביץ' מתחה בדיון ביקורת על סוגיית תשי' לוח המשכורות והפנתה אצבע מאשימה לנציג משרד האוצר שנכח בדיון, שנערך בשלושה חודשים לפני

"לאורך השנים מושמעת ביקורת על הקרן למניעת זיהום ים על כך שהיא מחממת את שכרם של 21 מתוך 35 עובדי היחידה הימית במשרד – הוצאה קבועה של 6.5 מיליון שקל בשנה. זהו דבר הזוי", אומר גורם המקורב לפעילות הקרן. "למה שהקרן תממן את העובדים של המשרד להגנת הסביבה ואת אחזקת כלי הרכב של היחידה הזו?"

המקורב לפעילות הקרן. "למה שהקרן תממן את העובדים של המשרד להגנת הסביבה ואת אחזקת כלי הרכב של היחידה הזו? אם עוד חמש שנים הכי ספים ייגמרו – מי יממן את השכר של העובדים?" המשרד להגנת הסביבה וגופים ידועים הפנו במי שר השנים טענות בהקשר זה כלפי משרד האוצר על כך שהוא לא מאפשר את התקנים הדרושים ליחידה להגנה הימית, ולכן המשרד נאלץ להשתמש בכספי הקרן. "משרד האוצר הבריח אותנו להסתמך על הקרן, הוא, לא רק לקניית ציוד, אלא לכל מיני הוצאות שוטפות שקשורות לפיקוח", אומרת אלונה שפר"קאר, מנכ"לית המשרד ב-2011-2013. "אני זוכרת שהיו כל מיני פעולות שהממשלה ביקשה מאתנו לעשות, ולא הסכמנו עד שלא ייתנו יותר כסף לקרן הזו. יש כסף במדינת ישראל, אבל את סרדי העריפיות לא המשרד קובע וגם לא חסר להגנת הסביבה. באופן כללי, נושאי סביבה לא מטופלים בצורה טובה בישראל".

סוגיית העסקת העובדים בחירה הימית הופיעה בד"ח המבקר מ-2013, שם נכתב כי "תקציב הקרן אינו מאפשר ביצוע פעולות המיועדות להשיג את מטרתיה, כגון לחימה בזיהום ים, בשמן וסיוע במימון ניקוי זיהום. לדעת משרד מבקר המדינה, על המטרה להגנת הסביבה ומשרד האוצר לבחון את הנושא להיבטיו השונים ולנקוט את הצעדים הדרושים כדי נושא זה עלה גם בנוכח המחקר האחרון בישיבת ועדת הפנים והגנת הסביבה בכנסת. רני עמיר, מרכז פעילות הקרן ומנהל היחידה הימית במשרד להגנת הסביבה, הסביר באותה הישיבה שאף שלקרן יש עודף תקציבי, שאותו העריך בכסום של 60-70 מיליון שקל, זה כסף שלא ניתן לעשות בו שימוש כי הוא מיועד למטרות אחרות, לרכישת "ספינות, חוסמים, משאבות, בנייה של שתי תחנות למניעת זיהום ים, מכרז של התנהגה הראשונה באשקלון... הרבים האלה עלולים הרבה מאוד כסף. זה כסף צבוע לצורך מאוד מסוים, זו המטרה מספר 1 של הקרן. לכן, אי אפשר לטוב ולומר 'יש לכם כסף', אמר עמיר באותה הישיבה.

מנגד, משתתפים אחרים בישיבה מתחו ביקורת על כך שהקרן "מגרב" מכספיה לפעילויות אחרות